

Резюмета на научните трудове
на доц. д-р Людмила Борисова Илиева за участие в конкурс за заемане на
академичната длъжност „професор” по професионално направление
2.1 Филология (Теория и практика на превода – испански език), обявен в ДВ, бр.
103 от 29.11.2013 г.

Представени са общо 19 произведения – 1 монография и 18 статии и текстове, част от монография, както и четири романа, в четири направления на теорията и практиката. Включените в списъка трудове не са представяни за участие в други конкурси.

I. Монография (хабилитационен труд)

ПРОБЛЕМИ НА ЮРИДИЧЕСКИЯ ПРЕВОД (на основата на превода на испански език на българския Наказателно-процесуален кодекс, С., Сиела, 2014, 367 с.

Появата на монографията е обусловена от следните причини: все по-големият интерес в световната наука към интердисциплинарните изследвания и конкретно към езика на правото и юридическия превод; липсата на съпоставителни изследвания между испанския и българския юридически език и двупосочния превод в областта на правото; необходимостта от такива изследвания както от гледна точка на теорията на превода – частната теория на превода между испански и български език и специалната теория на юридическия превод, така и от гледна точка на сравнителното право. Появата на този труд е оправдана между другото и от присъствието на голяма българска общност в Испания с произтичащите от това юридически проблеми. Не на последно по значение място настоящото изследване е актуално с безценния емпиричен материал, който представлява преводът на българския Наказателно-процесуален кодекс на испански, основа за формулирането на изводи относно методите за превод на юридическа литература.

Обемът и структурата на труда отразяват особеностите на съдържанието му – той обхваща предисловие, обща характеристика на работата, четири глави със

съответните точки и подточки, заключение и библиография на цитираната литература, на използваната справочна литература и нормативни актове, както и списък на източниците, използвани за съставянето на глосара.

Първа глава е посветена на превода, науката за превода и науката за правото и включва преглед на определенията за превода, отношенията превод-наука за превода и език-право. Специално внимание е отделено на проблематиката на юридическия език като вид специализиран език, както и на испанския и българския юридически език. Обект на интерес е и връзката между преводознание и право.

Втора глава е посветена на взаимоотношението юридически превод-право. Подробно е разгледана появата и утвърждаването на младата в исторически план дисциплина „Сравнително право” и нейната същност от гледна точка на методологията, която използва, фазите, през които преминава процесът на сравняване, основанията за съществуването му и реалната полза от него, трудностите, с които се сблъсква, както и условията за прилагане на компаративния метод в наказателното право и политика. Направен е паралел между използваната методология и етапите, през които преминава работата на юриста-компаративист и на преводача, това е и преход към проблематиката на юридическия превод като начин за разпространение на правото. Представен е обхватът на юридическия превод, особеностите на юридическия текст, дискурс и жанрове и на юридическата терминология като основен проблем на превода и на търсенето на функционална и юридическа еквивалентност. Спецификата на емпиричния материал предполага изясняване на проблемите на обратния превод и на изискванията към преводача на юридически текстове.

Трета глава обхваща особеностите на наказателния процес в правото и в превода. Разглеждат се някои основни понятия в правото като правни семейства, акцентирано е върху мястото на Испания в европейското право предвид характера на изследването, проследена е появата на явлението ‘кодификация’ в правото и конкретно появата и развитието на наказателнопроцесуалното законодателство в испанската и в българската правна система.

Четвърта глава се основава на теоретичните постановки, представени в предишната част, и е посветена на анализа на превода на НПК на испански, като вниманието е насочено към преводаческата техника, извършените трансформации, които водят до създаването на адекватен и пълноценен превод. Очертани са някои особености и специфични фигури в отделните фази на наказателното производство от гледна точка на превода. Главата завършва с глосар на основни термини от

наказателния процес, който не обхваща цялата лексика на наказателното производство – стремежът е да послужи за основа при работа с устни и писмени наказателно-процесуални текстове. Общо статиите са над 240, като всяка от тях обхваща словосъчетания или изрази с основния термин, т.е. целта е да се илюстрира съчетаемостта на термини в различните ѝ разновидности – много често задачата е да се покаже с какви глаголи се съчетава съответното съществително, с какви предлози се употребява терминът или в какви най-разпространени словосъчетания участва.

Заключението представя обобщените резултати и изводите от изследването на превода на Наказателно-процесуалния кодекс на испански.

Библиографията обхваща заглавия на цитирана литература, както и списък на консултираните справочни издания – речници и енциклопедии, списък на използваните нормативни актове, а също и списък на източниците, използвани при изработването на глосара.

2. Статии

Превод и право

Монография **Преводачът и Темида. Функционална характеристика на съдебния превод**, С., Сиела, 2013, с. 268.

Текстове, написани и включени в монографията след защитата на хабилитационния труд за доцентура през 2005 г., някои от които са публикувани в научни списания, а други са написани специално за монографията:

1. Стр. 48 – 57 – Директива 64/2010 (текстът е публикуван като статия в сп. *De jure*, Велико Търново, 2/2011 - „**Правни основи на устния и писмения превод в светлината на Европейската конвенция за правата на човека и на Директива 2010/64/ЕС на Европейския парламент и на Съвета от 20 октомври 2010 г.**”)

Статията разглежда въпроса за правото на безпристрастен съд и ефективни правни средства за защита, постановени в Международната харта за правата на човека и Европейската конвенция за защита правата на човека и обект на новата Директива 2010/64/ЕС на Европейския парламент и на Съвета относно правото на устен и писмен превод в наказателното производство, която установява общите минимални правила в тази област с цел уеднаквяване на критериите за превод. В статията са проследени

отделните стъпки, направени на европейско равнище, за защита правата на човека чрез превода. Интерес представлява изискването към държавите членки да гарантират механизъм за проверка дали заподозрените лица или обвиняемите говорят и разбират езика на наказателното производство, както и разширяването на самото понятие „разбираем език”. Засяга се и въпросът за европейската заповед за задържане, за използването на видеоконферентна връзка, т.е. умението да ес използват инструментите на европейското електронно правосъдие и произтичащите отгук проблеми на превода, както и необходимостта от синхронизиране на вътрешното право с европейското в такава насока.

2. Следващите два текста са първи у нас опит за анализ на съдебния превод при нотариуса и на местата за лишаване от свобода в допълнение на разгледаните в монографията прояви на специализиран превод.

Стр. 82- 84 - **Превод при нотариуса** (текстът не е публикуван на друго място)

Поради все по-големия брой търговски и юридически сделки, осъществявани между граждани от различни страни, нотариатът се оказва една от сферите, където помощта на заклет преводач става все по-необходима. В статията са представени особеностите на този вид превод, по същество превод на документи, трудностите, пред които е изправен преводачът, изискванията към него, определението за „достатъчна компетентност” в зависимост от характера на документа, както и някои куриозни случаи.

3. Стр. 131-140 - 3.2.6. **Превод на местата за лишаване от свобода** (текстът не е публикуван на друго място)

По отношение на **превода на местата за лишаване от свобода** в България няма специални документи, които да регламентират присъствието на преводача в пенитенциарните заведения. В статията е представена спецификата на преводаческата работа със затворници, която се различава от работата в полицията или в съда, посочени са основните задачи и функции на преводача на базата на Наръчника за надзор над местата за лишаване от свобода и използването на преводачи при разговор със задържани лица, издаден от Комитета за предотвратяване на изтезанията към ООН.

4. Стр. 113-115 - към 3.2.5 – от „От качеството и пълнотата на превода...” до „Съществуват и проблеми, които са свързани с...” (текстът не е публикуван на друго място)

Текстът засяга някои проблеми, които досега са били извън вниманието на изследователите, а именно, значението на качеството на превода при съдебното следствие, кулминационен момент в процеса, което предполага не просто владеене на двата езика, а способност за анализ на отговорите, които обвиняемият дава в определен културен контекст. Въз основа на конкретни случаи се извежда необходимостта преводачът да владее и невербалната комуникация, да бъде безпристрастен, но и и да е в състояние да вниква в човешките проблеми и да вдъхва доверие на подсъдимия към професионално извършения превод.

5. Стр. 168-171 - 3.3.6.1 - **Съдии и адвокати vs. преводач** – от „Как съдията вижда ролята на преводача в съда?” до „Обикновено съдиите са настроени доброжелателно...” (текстът не е публикуван на друго място)

Незасяган досега в теорията и практиката на превода у нас е важният проблем за отношенията между участниците в наказателното производство и по-конкретно отношението на съдии, адвокати и полицаи към преводача, което е от особено значение за качеството на работата му и трябва винаги да се има предвид. Направен е опит да се обяснят причините за това, дължащи се на различните цели и функции на съдията и адвокатите в процеса, което предполага не само езикова, но и социолингвистична и психологическа подготовка на преводача, която да му позволи да схване намеренията и насоката, предприета от всеки участник в процеса и да им придаде адекватна форма на езика на превода, като същевременно си изгради и съответно поведение на уважение към другите участници, но не и на безпрекословно подчинение, т.е. поведение на обективност, безпристрастност и неутралност.

6. Стр. 181-184 - 3.3.7 - от „Неразработвана досега тема...” до „Седемдесет години по-късно...” (текстът е публикуван като статия в „*Превод и културен трансфер*”, сборник доклади от научна конференция по повод 70-годишнината на доц.

д-р Анна Лилова, С., 2007, под заглавие «**Към историята на съдебния превод в България**»,)

В статията за първи път Лайпцигският процес от 1933 г. е разгледан от гледна точка на превода, принос към историята на съдебния превод в България. Историческите събития са пречупени през призмата на преводача и е показано как съдебният процес може да повлияе върху преводача, независимо че обикновено се изследва обратното, а именно влиянието на превода/преводача върху развитието на процеса.

7. Стр. 225-237 - 3.6 – **Етичен кодекс на съдебния преводач**; 3.7. **Профил на съдебния преводач** (текстът не е публикуван на друго място)

Разгледан е проблемът за професионалната етика на преводача в различните й аспекти – като отношение към професията и към колегите. Това е и първи опит за обособяване на профил на съдебния преводач в няколко аспекта – как той е възприеман от обществото, т.е. публичният образ, съществуващите стереотипи за преводача и преводаческата професия и как самите преводачи виждат себе си, т.е. субективната представа на преводача за неговата работа, както и обективното виждане за професията на съдебния преводач.

Превод, теория и история на превода

1. **Преводачът: посредник, съавтор, манипулатор?**, в: Сборник от *Международна научна конференция по Теория и практика на превода*, ВТУ „Св. Св. Кирил и Методий”, Велико Търново, изд. Фабер, 2012 .

Статията разглежда проблема за ролята на преводача в трите аспекта: на посредник между езици и култури; на съавтор, тъй като заличавайки се като участник в речевата ситуация, той неизбежно си присвоява стила на автора, обогатява го и започва да се разпорежда с регистъра; и на манипулатор, който превежда текста през собственото си тълкуване в служба на определени социални, културни или литературни интереси. Разсъжденията се основават на преводите на български на романите на испанския писател Хавиер Мариас, както и на примери от българската литература.

2. **Javier Marías en búlgaro**, в: *El español: territorio de encuentros*, С., изд. СУ „Св. Климент Охридски”, 2013 .

За пръв път творчеството на един от най-известните и превеждани съвременни испански автори е разгледано от гледна точка на превода му на български, като въз основа на съпоставителен анализ на оригиналния и преводния текст се извеждат някои принципи на художествения превод, които биха могли да бъдат от полза в работата на преводача. Представени са новите тенденции в преводазнанието, разглеждащи темата за преводача като обект на изследване. Същевременно анализът на конкретните примери е показателен за техниката на превода изобщо и за подхода на преводача към определени видове текст.

3. **Las notas a pie de página en la traducción**, в: *Сборник доклади от Симпозиум с международно участие по повод 45 години от основаването на испанска филология в СУ «Свети Климент Охридски»*, София, Университетско издателство, 2008.

Статията разглежда един проблем, с който преводачът неизбежно се сблъсква – необходимостта от бележки под линия, в какви случаи те са наложителни и кога преводачът трябва да остане верен на авторовото разбиране за читателя и неговата подготовка, дали наистина бележките под линия са израз на безпомощност на преводача или целенасочено оъществяват идеята, че да превеждаш означава да подпомогаш четенето, дали съзнателното избягване на бележките под линия не е израз на уважение към културата на читателя.

4. Пиева, L., **Traduction et interprétation de l'œuvre de l'écrivain espagnol Javier Marías**, in: *Зборник на трудови од Меѓународниот симпозиум одржан во Скопје на 26, 27 и 28 септември 2012 г. под наслов Јазичните и културните проникнувања низ преведувањето и толкувањет* (под печат)

Статията разглежда някои принципи на превода в светлината на българските преводи на романите на Хавиер Мариас, като анализира ролята на преводача като привилегирован читател от една страна и като привилегирован писател от друга, за да потвърди разбирането, че не може да има последен и окончателен превод, тъй като той съществува винаги в конкретен контекст и оригиналът винаги е обект на множество прочити. Оттук и отговорността на преводача за начина, по който ще бъде възприет оригиналът, което всъщност не позволява той да остане невидим.

5. Опит за типологизация на грешките при превод на художествен текст от испански на български език, в сп. „*Език и литература*”, бр. 1-2, 2010.

Статията представя наблюдения върху някои грешки, често допускани от студентите при превод на художествен текст от испански на български. Изследването им позволява те да бъдат систематизирани, така че в процеса на обучение да им се обръща специално внимание и по този начин да бъдат избягвани. Типологизацията на грешките може да послужи за база на изследвания в областта на лингвистиката и на чуждоезиковото обучение.

6. Аспекти на подготовката на устния преводач, в сб. *Лузофонски отгласи*, С., изд. СУ „Св. Климент Охридски”, 2012.

Статията разглежда качествата и уменията, от които се нуждае младият преводач, за да може да упражнява професионално тази дейност. Представени са различните видове устен превод, особеностите и изискванията към всеки от тях и начините те да бъдат постигнати.

7. Piieva, L., Aspectos de la formación del intérprete (en la óptica del programa de máster en interpretación en la carrera de filología española en la Universidad de Sofia “San Clemente de Ójrid”), in: *Revue Internationale d’Études en Langues Modernes Appliquées*, num. 3, Université Babes-Bolyai Cluj, 2012.

Статията разглежда различните аспекти на подготовката на устния преводач, изграждането на езикови и фоновни знания, както и необходимостта от придобиване на специфични методи и техники на устна комуникация и публична реч, като се основава на опита на Магистърската програма по устен превод в специалността Испанска филология на СУ „Свети Климент Охридски”. Представена е философията на програмата и практическата ѝ реализация.

8. Piieva, L., La traducción de lenguas y culturas en el cine, in: *Revue Internationale d’Études en Langues Modernes Appliquées*, num. 3, Université Babes-Bolyai Cluj, 2010.

Статията разглежда трудностите, които предполага филмовият превод и възможните решения на някои конкретни случаи от превода на испански на част от сценария на българския игрален филм „Светът е голям и спасение дебне отвсякъде”, осъществен от студенти в Магистърската програма по устен превод в специалността Испанска филология на Софийския университет. Особено внимание предизвиква

фактът, че един многоезичен филм се превежда за публика, която говори един и същи език на два континента с произтичащите от това разлики, като преминаването от един език на друг се тълкува главно като преминаване от една култура в друга.

Цивилизация на Испания и Латинска Америка; Латиноамериканска и испанска литература; Литературна история; Рецепция на литературата.

Статиите от този раздел са посветени на проблематиката на испаноговорящия свят, както и на връзките му с България, и са резултат от издирвания в различни архивни фондове.

1. Неизвестните герои на историята и народната памет, в сб. *Исторически личности и идеи*. София, 2011.

Статията запознава българския читател с един неизвестен у нас епизод от най-новата история на Уругвай – периода на военната диктатура през 70-те години на миналия век, отражение на аналогични процеси в други страни на Латинска Америка. Събитията в тази южноамериканска държава са знакови за цялостното развитие на континента и на световната история.

2. Едно неиздадено писмо на Борис Шивачев до уругвайската поетеса Хуана де Ибарбуру, in: *ACTAS II Jornadas de Hispanismo 2009-2010*, Instituto Cervantes, Sofia NPO: 503-12-052-2

В тази статия за пръв път се публикува и коментира едно неизвестно писмо на българския писател Борис Шивачев до голямата уругвайска поетеса Хуана де Ибарбуру, чийто ръкопис бе открит в архива на писателя и е принос към историята на българската и уругвайската литература, както и към изучаването на културните отношения между двете страни.

3. Присъствие и рецепция на уругвайската литература в България, в: *Сборник научни трудове в чест на проф. дин Стайко Трифонов*, София.

Статията разглежда историята на литературните отношения между двете страни, реализирани чрез превода. Тук за първи път се проследяват в широк времеви сегмент (от края на двадесетте години на миналия век до наши дни) литературните връзки

между България и Уругвай, като се търси обяснение за подбора на преведените автори и творби, показателен за доминиращия литературен вкус и интереса към чуждите литератури. Изследването обогатява изучаването на рецепцията на превода у нас.

3. Практика на превода – художествен превод

Хавиер Мариас, *Лицето ти утре, I. Треска и копие*, роман, С., изд. Алтера, С., 2011, с. 437. Превод: Людмила Илиева-Сивкова

Хавиер Мариас, *Лицето ти утре. II. Танц и сън*, роман, С., изд. Алтера, С., 2011, с. 390. Превод: Людмила Илиева-Сивкова

Хавиер Мариас, *Лицето ти утре. III. Отрова и сянка, и сбогуване*, роман, С., изд. Алтера, София, 2012, с. 645. Превод: Людмила Илиева-Сивкова

Трилогията „Лицето ти утре” се смята от критиката за най-значимото произведение на един от най-утвърдените съвременни испански автори, Хавиер Мариас. Формално тя проследява живота на интелектуалеца Жак Деса, вербуван за свръхсекретна група, част от британското разузнаване, като зад личната история стои историчката на XX век – фашизмът, Студената война, съвременният тероризъм. В центъра на интерес на автора са събитията от Испанската гражданска война и Втората световна война с отражението им върху съдбата на съвременниците.

Сусо Де Торо. *Ленд ровър*, роман, София-Лондон, Смол Стейшънс Прес, 2012, с. 175. Превод: Людмила Илиева-Сивкова

Романът на галисийския автор Сусо де Торо напомня филмов сценарий или пиеса, където героите и обстановката се изграждат главно чрез диалога. Чрез този новаторски подход към езика и литературата е изградена историята на братоубийството и кръвосмешението в един триъгълник между родители и деца, търговия с плът, където дори семейството е превърнато в сделка на фона на пропастта между хората, издълбана от Гражданската война.